

ЕТАЛОННИЙ І РЕАЛЬНИЙ ТИПИ КОМУНІКАТИВНОЇ ОСОБИСТОСТІ УКРАЇНСЬКОГО ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ

У роботі розкрито сутність поняття **комунікативна особистість**, а також виділено основні ознаки еталонної моделі комунікативної особистості військовослужбовця України. Доведено, що поняття комунікативної особистості є ширшим, ніж поняття **мовна особистість**, оскільки воно охоплює як власне мовні характеристики (використання мовних засобів), так і власне комунікативні (використання комунікативних стратегій і тактик, мовні реакції в різних типах дискурсу). За результатами власних спостережень та анкетування відтворено реальні ознаки комунікативної особистості українського військовослужбовця.

Ключові слова: комунікативна особистість, мовна особистість, офіцер Національної гвардії України, еталонна модель комунікативної особистості, реальний тип комунікативної особистості.

Пелепейченко Л.Н., Павлова О.А. Эталонный и реальный типы коммуникативной личности украинского военнослужащего. В работе раскрыта сущность понятия **коммуникативная личность**, а также выделены основные признаки эталонной модели коммуникативной личности военнослужащего Украины. Доказано, что понятие коммуникативной личности является более широким, чем понятие **языковая личность**, так как оно охватывает и собственно речевые характеристики (использование языковых средств), и собственно коммуникативные (использование коммуникативных стратегий и тактик, языковые реакции в разных типах дискурса). По результатам собственных наблюдений и анкетирования выявлены реальные признаки коммуникативной личности украинского военнослужащего.

Ключевые слова: коммуникативная личность, языковая личность, офицер Национальной гвардии Украины, эталонная модель коммуникативной личности, реальный тип коммуникативной личности.

Pelepejchenko L.M., Pavlova O.O. Reference and Real Communicative Identity Types of Ukrainian Officer. This research exposes the essence of **communicative identity** composed of both lingual ability and its discourse realization peculiarity. It is proved the notion of **communicative identity** is wider than notion of **linguistic identity**, it covers both lingual and communicative characteristics. It is shown the development dynamics of the notion. It is marked out the dominant features of Ukrainian serviceman reference model which consists of verbal-semantic, cognitive and pragmatic levels lingual ability. It is also marked out communicative strategies' list with positive characteristics, ability to harmonize both lingual interaction and lingual behavior correspondence to discourse condition. The serviceman communicative identity reference model consists of wide-sense communicative competence which includes intercourse knowledge, life realization ability and proper skills. This model must not be just bilingual but polylingual.

According to the results of questionnaire poll carried out as a part of ongoing research, it has been partially recreated the features of serviceman real communicative identity which is at least bilingual but often polyglot; it speaks accurate, clear, laconically. Lingual behavior within several types of discourse is more often stated under requirements and directions of army regulations.

The ongoing research future prospect is to discover real variants of Ukrainian serviceman communicative identities.

Keywords: communicative identity, linguistic identity, officer of the National Guard of Ukraine, communicative identity reference model, communicative identity real type.

Сучасний соціальний контекст зумовлює низку вимог до комунікативної підготовки офіцерів. У нашу добу має сформуватися новий тип мовної особистості військовослужбовця – тип, який має комунікативну компетентність у широкому смислі цього слова, що включає і знання, і вміння, і навички спілкування в будь-яких ситуаціях.

Формування комунікативної компетентності має базуватися на ґрунтовній теоретичній базі, створенні вичерпних уявлень про два феномена: по-перше, еталонну модель мовної особистості військовослужбовця, по-друге, – про реальний тип, а точніше, типи. Знання про еталонну модель будуть слугувати тим ідеалом, до якого має прагнути кожен військовослужбовець; знання про реальні типи допоможуть створити технології формування та корекції мовної поведінки.

З огляду на важливість соціальних функцій спілкування, їх галузеву специфіку, актуальність теми, що стосується комунікації у сфері правоохоронної діяльності, формування мовної особистості військового України, є безсумнівною.

Ознайомлення з теоретичними джерелами за обраною нами темою дозволило виявити значні прогалини в її осмисленні за наявності всіх передумов для подальшого дослідження. Так, у наукових працях колективу Національної академії Національної гвардії України обґрунтовано напрями і аспекти дослідження проблем комунікації в діяльності сил охорони правопорядку [9]; виявлено окремі особливості комунікації в цій галузі [7; 8; 10], а також обґрунтована необхідність глибокого осмислення питання про формування мовної особистості військового. І все ж осторонь уваги науковців залишається низка важливих теоретичних і практичних проблем – від узагальнення світового досвіду у названій царині до обґрунтування специфічних рис мовної особистості сучасного військового та конкретних шляхів її формування.

Мета цієї статті – обґрунтувати еталонну модель комунікативної особистості сучасного військовослужбовця України та виявити типові ознаки її реального втілення.

Звернемось до обґрунтування основних понять і передусім – поняття комунікативної особистості, що виникло в процесі дослідження феномена мовної особистості.

Динаміку розробки поняття мовної особистості можна відтворити так: від розмежування мовної особистості автора твору та персонажа [2] – до характеристики мовної особистості як структури, утвореної декількома рівнями, що забезпечують здатність сприймати і продукувати тексти [1; 4], – далі до опису типів мовних особистостей за ознаками мовної здатності, соціальних характеристик, поведінкових реакцій [3] – до опису мисленнєвих механізмів реалізації мовної здатності [5; 11]. Численна кількість наукових розвідок із проблем мовної особистості всебічно схарактеризована в працях Воронезької наукової школи [6], тому ми зупинимось лише на тих питаннях, що безпосередньо пов'язані з інтерпретацією поняття комунікативної особистості та виокремленням її сутнісних ознак.

Мовна особистість, на думку Ю.М. Караулова, — сукупність здатностей і характеристик людини, що зумовлюють створення і сприйняття нею мовних творів (текстів), які відрізняються певним ступенем структурно-мовної складності, глибиною і точністю відображення дійсності та певною ціловою спрямованістю [4]. Згідно з його позицією, модель мовної особистості є тримірною і становить ієрархію трьох рівнів: (0) — вербально-семантичного (асоціативно-семантичного), (I) — тезаурусного (лінгвокогнітивного), (II) — мотиваційного (мотиваційно-прагматичного), що є взаємопов'язаними.

На вербально-семантичному (асоціативно-семантичному) рівні у функції одиниць виступають окремі слова, а також одиниці граматичного рівня — морфеми, словоформи, граматичні конструкції. Відношення між ними — парадигматичні, синтагматичні та дериваційні — у текстах, що продукує окремий автор, можуть утворювати специфічний стиль, притаманний тільки відповідній особистості.

Когнітивний рівень відображає картину світу мовної особистості, а його репрезентантами є ментальні утворення — концептуальні одиниці, що акумулюють національний і особистий досвід носіїв мови. Уявлення про світ вербалізуються у словникових дефініціях, усталених сполученнях слів та текстах різних видів — прислів'ях, афоризмах, художніх творах тощо.

Мотиваційно-прагматичний рівень презентує інтенції носія мови, його ставлення до світу, оцінки, стратегічні засади його мовної діяльності.

Із викладеної концепції випливає, що реконструкція мовної особистості може бути здійснена через три аспекти аналізу: а) виявлення лексикону суб'єкта мовлення, граматичних особливостей його текстів, що відповідає першому рівню; б) відтворення картини світу, що притаманна психологічній особистості, та способів її вербалізації — відповідно до другого рівня; в) з'ясування інтенціональних механізмів мовлення та стратегічних пріоритетів (третій рівень). Подані характеристики можуть бути виявлені в результаті аналізу мовної поведінки особистості в різних ситуаціях.

Розвиток теорії мовної особистості здійснювався в понятійній парадигмі різних наук (психології, культурології, мовознавства), з різних позицій, відповідно до яких пропонувалися й дефініції аналізованого поняття. Усебічні зв'язки поняття мовної особистості яскраво репрезентують концепції сучасних учених, що виражаються в розмежуванні ознак мовної особистості або навіть її різновидів. В онтогенезі сучасні теорії базуються на протиставленні понять «знання мови» і «володіння мовою», однак згадане протиставлення в концепціях різних науковців набуває різного змісту.

У працях В.В. Красних розмежовуються поняття мовної особистості, мовленнєвої особистості і комунікативної особистості [5]. Перше з них визначається в руслі теорії Ю.М. Караулова. Другий термін означає особистість, що реалізується в комунікації через вибір тієї чи тієї стратегії і тактики спілкування, певного набору засобів комунікації. Як бачимо, друге поняття пов'язане з прагматичними аспектами діяльності мовної особистості. Комунікативна особистість тлумачиться як конкретний учасник конкретного комунікативного акту. Звернемо увагу на те, що в межах однієї класифікації

автор використовує різні ознаки для виділення різновидів мовної особистості: перша і друга співвідносяться як аспекти (когнітивний і прагматичний), третя ознака стосується протиставлення загального і конкретного. Крім того зазначаємо, що в мовній поведінці людини актуалізуються всі названі характеристики, тому їх логічно розглядати не як різновиди мовної особистості, а саме як її аспекти.

По-іншому поняття комунікативної особистості розглядає Ф.І. Шарков [11], який пов'язує його з комунікативною поведінкою людини і пропонує характеризувати за трьома параметрами: мотиваційним (комунікативна потреба в обміні інформації, мотив мовної діяльності); когнітивним (сприйняття інформації через власну мовну свідомість, оцінка інформації відповідно до власних ціннісних пріоритетів); функціональним (комунікативна компетентність, знання вербального та невербального коду та вміння ним користуватись у спілкуванні). Ми погоджуємося з підходом Ф.І. Шаркова і приймаємо параметричну модель аналізу комунікативної особистості, проте будемо обґрунтовувати параметри, що є релевантними саме для військового дискурсу.

Ми повністю солідарні з В.І. Карасиком та іншими авторами [6] щодо критеріїв розмежування понять мовної особистості і комунікативної особистості. Поняття комунікативної особистості є ширшим, ніж перше, оскільки воно охоплює і власне мовні характеристики (використання мовних засобів), і власне комунікативні (використання комунікативних стратегій і тактик, мовні реакції у різних типах дискурсу).

Вивчення та опис комунікативної поведінки особистості можливе як шляхом прямого безпосереднього спостереження за спілкуванням людей, так і за умови звернення до комунікативної свідомості носіїв мови через опитування, анкетування та експерименти [6]. Ми будемо використовувати обидва способи аналізу.

Одним із можливих підходів до вивчення аналізованої проблеми В.І. Карасик називає виділення характерних ознак модельної особистості, тобто типового представника певної етносоціальної групи, якого можна впізнати за специфічними характеристиками вербальної і невербальної поведінки та ціннісною орієнтацією. Модельна особистість являє собою прототиповий образ, межі якого досить варіативні, вона репрезентує стереотип поведінки, що впливає на культуру в цілому і слугує своєрідним символом відповідної культури для представників інших етнокультур.

Аналіз теоретичних джерел і текстів художніх творів дозволив відтворити еталонну модель мовної особистості українського офіцера. Вона логічно впливає з еталонної моделі особистості в цілому – не мовної. Ідеальна модель військового правоохоронця представлена такими рисами: *сильний, мужній, сміливий, здатний і готовий завжди захистити слабшого; інтелектуальний, кмітливий, який вміє миттєво орієнтуватися в обстановці і приймати адекватні рішення; відповідальний, з великим почуттям обов'язку; рішучий, цілеспрямований, зважений у діях; компетентний у правовій сфері; патріотичний, глибоко порядний, благородний, чесний, гуманний, великодушний, ввічливий, освічений, комунікабельний, галантний, лідер.*

Фактично, наведений перелік рис є еталоном, на який орієнтуються пересічні громадяни. Будь-який, хоча б поодинокий, відхід від цього еталону сприймається громадськістю як руйнування ідеалу, утрата ілюзій. Громадськість добре усвідомлює просту істину, що ідеального в реальному житті не буває, і все ж військових правоохоронців вона жадає бачити ідеальними. Життя вносить свої корективи, і, за результатами дослідження О.Г. Михайлової, в уявленні громадян військові набувають і позитивних, і негативних оцінок [8: 150-151], проте, в цілому, переважають позитивні.

Уявлення про психологічні якості військового визначають і сукупність рис комунікативної особистості. Еталонна комунікативна особистість офіцера охоплює риси, що логічно випливають із психологічних характеристик. Розглянемо згадані логічні зв'язки.

Сильний, мужній, сміливий, здатний і готовий завжди захистити слабшого — ці риси відбиваються в умінні офіцера адекватно будувати свою комунікативну поведінку в ситуаціях конфлікту: він повинен уміти контролювати свої емоції, вести ефективну комунікацію в конфліктному дискурсі, демонструючи переконливість, аргументованість, гнучкість і впевнено прямуючи до перемоги. Разом із тим він повинен уміти користуватися і комунікативною стратегією домінування, проте в межах, що не суперечать верховенству закону і права.

Інтелектуальний, кмітливий — жадаючи бачити офіцера саме таким, громадськість не пробачить йому низького рівня володіння мовою, невміння адекватно змоделювати свою комунікативну поведінку відповідно до ситуації.

Який уміє миттєво орієнтуватися в обстановці і приймати адекватні рішення — ця риса виражається у вчасній комунікативній реакції, адекватно дібраних комунікативних стратегіях у будь-якій ситуації.

Відповідальний, з великим почуттям обов'язку, рішучий, цілеспрямований, поміркований у діях — усі названі риси особливо яскраво проявляються у змісті висловлень, які звучать із уст військового в конфліктних чи проблемних ситуаціях, а також у його промовах.

Компетентний у правовій сфері — для комунікативної особистості це фактично вимога апелювати до закону і права у вирішенні складних ситуацій.

Патріотичний, глибоко порядний, благородний, чесний, гуманний, великодушний, освічений — для комунікативної особистості офіцера ці риси, названі інформантами, слід тлумачити як ціннісні пріоритети, що виражаються у змісті мовлення, а також вимоги до вибору адекватних комунікативних стратегій.

Увічливий, комунікабельний, галантний — отже, знання комунікативного етикету для будь-яких ситуацій є обов'язковим, а на використання ненормативної лексики слід накласти табу.

Лідер — цю ознаку слід розуміти як вимогу мати комунікативну компетентність у широкому смислі цього слова, що охоплює знання спілкування, уміння реалізовувати їх у реальному житті й відповідні навички.

До викладених рис маємо додати ще одну, зумовлену особливостями нинішніх соціальних реалій. Еталонна модель комунікативної особистості військового правоохоронця має бути не просто білінгвальною, а полілінгвальною.

Отже, у своїй комунікативній поведінці еталонний представник військової еліти вміло контролює емоції в будь-якій ситуації і ніколи не дозволяє собі відступити від нормативних правил поведінки.

Створюючи опис еталонної комунікативної особистості українського офіцера, ми усвідомлюємо, що в реальному житті існує тільки прагнення до ідеалу, але не сам ідеал. Інформацію про риси комунікативної особистості військовослужбовців України можна брати з декількох джерел, кожне з яких, на нашу думку, є самодостатнім, а саме: анкетування інформантів; аналіз художніх творів та кінофільмів; аналіз промов військових лідерів; власні спостереження за повсякденним спілкуванням військових. У нашій праці ми подаємо результати аналізу питання за двома джерелами – анкетуванням і нашими власними спостереженнями.

В анкетуванні взяли участь 100 інформантів: 30 офіцерів, 30 курсантів Національної академії Національної гвардії України, 10 цивільних, які були офіцерами і пішли у відставку за віком, і 30 цивільних осіб. Отже, можна стверджувати, що в анкетуванні взяли участь інформанти різного вікового цензу. Ми врахували і гендерний аспект, правда, кількісну перевагу надали маскулінному гендерному типу: зі 100 інформантів 30 жінок (20 цивільних і 10 курсанток НАНГУ).

Наведемо зміст анкети.

Підкресліть, будь-ласка, обрані відповіді або допишіть власну думку

1. Чи відрізняється, на Вашу думку, мова військових від мови цивільних?

Так Ні

Інша відповідь:

2. Чи можна стверджувати, що **всі** військові вільно володіють і українською, і російською мовами?

Так Ні

Інша відповідь:

3. Чи можна стверджувати, що **переважна більшість військових** вільно володіє і українською, і російською мовами?

Так Ні

Інша відповідь:

4. Військові завжди говорять (як?):

дотримуючись норм мови — не дотримуючись норм мови

красиво — бідно

виразно — невиразно

образно — не використовуючи образність

емоційно — неемоційно (сухо)

чітко — нечітко

лаконічно — довго

логічно — нелогічно

переконливо — непереконливо
упевнено — невпевнено
із захопленням — нецікаво
зрозуміло — незрозуміло
багато і ні про що — стисло і по суті справи

Інша відповідь:

5. Військові часто використовують у мовленні:

нецензурну лексику
професійний жаргон
жаргон злочинців
професійні слова (професіоналізми)
цитати
образні вирази
крилаті слова
порівняння
формули ввічливості

Інша відповідь:

6. Військові рідко використовують:

нецензурну лексику
професійний жаргон
професійні слова (професіоналізми)
жаргон злочинців
цитати
образні вирази
крилаті слова
порівняння
формули ввічливості

Інша відповідь:

7. Військові зазвичай реагують на зауваження так:

починають виправдовуватися
починають заперечувати
намагаються переконати, що вони не винні
починають сварку
діють тільки за статутом
мовчать

Інша відповідь:

8. Військові зазвичай реагують на похвалу начальника так:

відповідають за статутом
засоромившись, мовчать
дякують

Інша відповідь:

9. Рівні за статусом військові хвалять один одного рідко:

Так Ні

Інша відповідь:

10. Військові зазвичай реагують на похвалу від товариша так:

переводять похвалу на жарт

у відповідь хвалять товариша
применшують свої заслуги
у відповідь ще більше хвалять самі себе
дякують
мовчать, ніби не помітивши похвали.

Інша відповідь:

11. Військові зазвичай реагують на комплімент від жінки так:

дякують за комплімент
переводять комплімент на жарт
у відповідь говорять комплімент жінці
применшують свої позитивні риси
підтверджують свої позитивні риси
мовчать, ніби не помітивши компліменту.

Інша відповідь:

12. Військові поведуть себе у конфліктній ситуації так:

посилюють протистояння криком і лайкою
посилюють протистояння звинуваченням опонента
використовують нецензурну лайку
посилюють протистояння погрозами
звертаються до фізичного впливу
намагаються заспокоїти опонента
намагаються переконати опонента
намагаються залагодити конфлікт за допомогою спілкування
намагаються контролювати свої емоції
не контролюють свої емоції
ухиляються від конфлікту, змінивши тему розмови

Інша відповідь:

13. У переконанні військові частіше звертаються до:
логічних аргументів – фактів, цифр, прикладів
психологічних аргументів – інтересів опонента, його бажань, мрій,
вірувань тощо
до погроз

переконувати взагалі не вміють
переконувати вміють, але не вважають за потрібне

Інша відповідь:

14. Яке завершення спору військові вважають прийнятним:

превалювання власної позиції
компромісне рішення
домінування опонента
припинення стосунків із помстою в майбутньому

Інша відповідь:

15. Як військові йдуть на компроміс:

легко, якщо компроміс не загрожує неприємними наслідками
у всіх випадках рішення йти на компроміс дається важко
ніяких компромісів не визнають

Інша відповідь.

Відповідаючи на перше питання, інформанти продемонстрували одностайність: всі обрали відповідь *Так*. Аналогічна відповідь підтверджена й нашими спостереженнями, і результатами аналізу численних кінофільмів на військову тематику. Із цього робимо висновок про наявність специфіки в реальному типі комунікативної особистості військового.

Відповіді на друге та третє питання дали такі кількісні показники:

Запитання	Так	Ні	Інша відповідь
Чи можна стверджувати, що всі військові вільно володіють і українською, і російською мовами?	32	68	—
Чи можна стверджувати, що переважна більшість військових вільно володіє і українською, і російською мовами?	8	31	29

Із 31 однієї заперечної відповіді 29 виявилися з поясненням, поданим у графі «Інша відповідь»: «Володіють, але не вільно». Деякі пояснили так: «Володіють однією з мов добре, а другою — гірше». Положення про пріоритетність однієї з мов у разі білінгвізму підтверджено практикою діяльності. Проте в контексті завдань нашої праці, в якій розглядається не рівень володіння мовами, а самий факт використання в повсякденній діяльності двох мов, можемо стверджувати, що білінгвізм ствердився як ознака реальної комунікативної особистості військовослужбовця України.

Запитання 4-6 спрямовані на виявлення особливостей використання військовослужбовцями мовних одиниць, тобто на асоціативно-семантичний аспект мовної особистості. Аналіз відповідей засвідчив, що всі інформанти, незалежно від соціально-статусних та гендерних ознак, помітили схожі ознаки слововживання. Вони подані в таблиці:

Запитання	Відповіді		
Військові завжди говорять (як?):	Чітко, лаконічно (73)	Упевнено (16)	Зрозуміло (9)

Цікаво, що лише одна відповідь була «багато і ні про що» і одна «логічно». Інші ознаки в мовленні військовослужбовців інформанти не помітили. Наші спостереження в цілому збіглися з відповідями інформантів (крім ознаки «багато і ні про що»), проте ми вважаємо за доцільне відзначити ознаку «впевнено». За нашими спостереженнями, військовослужбовці в основному говорять неемоційно, проте в разі спору чи виховного впливу на курсантів їх висловлення стають образними, емоційними попри бажання приховати емоції.

Звернемось до інших запитань.

Запитання	Відповіді		
Військові часто використовують у мовленні:	нецензурну лайку (98)	професійний жаргон (96), образні вирази (6), крилаті слова (4), порівняння (12)	формули ввічливості (92)
Військові рідко використовують:	ненормативну лексику (2)	крилаті слова (96), порівняння (83)	цитати (92)

Наші спостереження в цілому збіглися з поданими відповідями. Зауважимо, що порівняння використовуються в разі характеристики негативних явищ (наприклад: *Курсант Іваненко! Ви не крокуєте як належить військово-му, а стрибаєте, як коза на футбольному полі!*).

Ми звернули увагу на дивне співіснування в мовленні військових ознак «янгота» і «демона», що виражається у вмінні бути, з одного боку, зразково ввічливим, навіть вишуканим, а з другого, – брутальним, про що свідчить уживання ненормативної лексики. Ненормативна лексика використовується, як правило, тільки в окремих типах дискурсу для вираження негативних оцінок та емоцій або з метою отримання швидких результатів виховного впливу на підлеглих (проте, не на жінок).

Запитання 7-15 зорієнтовані на виявлення стратегічних рис комунікативної поведінки військових.

Запитання	Відповіді		
Військові зазвичай реагують на зауваження так:	діють тільки за статутом (82)	намагаються переконати, що вони не винні (69)	мовчать (16)

Відзначимо, що відповідь «діють тільки за статутом» дали всі військовослужбовці, інформанти, які були військовослужбовцями, а також 12 цивільних. Наші спостереження збіглися з відповідями інформантів.

Запитання	Відповіді		
Військові зазвичай реагують на похвалу начальника так:	відповідають за статутом (82)	засоромившись, мовчать (7)	дякують (21)

Варіант «відповідають за статутом» дали всі військовослужбовці, інформанти, які були військовослужбовцями, а також 12 цивільних. «Засоромившись, мовчать» – відповідь 4 військових і 17 цивільних. У своїй практичній комунікативній діяльності ми зустрічалися тільки зі статутними відповідями, проте не мали нагоди спостерігати похвалу в неофіційних умовах.

Більшість інформантів вважає, що рівні за статусом військові хвалять один одного рідко (91 із 100). Про реакцію на похвалу від товариша свідчать такі відповіді:

Запитання	Відповіді		
Військові зазвичай реагують на похвалу від товариша так:	переводять похвалу на жарт (62)	у відповідь ще більше хвалять самі себе (9)	дякують (7); мовчать, ніби не помітивши похвали (5)

Відзначимо, що відповідь на подане запитання більшість інформантів-цивільних не дала, пояснивши цей факт тим, що не мали нагоди спостерігати за такою реакцією. За нашими висновками, реакція на похвалу товариша залежить від ступеня офіційності ситуації. В офіційному спілкуванні це частіше подяка або відповідь за статутом, а в неофіційному – жарт.

Запитання	Відповіді		
Військові зазвичай реагують на комплімент від жінки так:	дякують за комплімент (84)	у відповідь говорять комплімент жінці (63)	підтверджують свої позитивні риси (18)

На подане питання були і власні відповіді: «підтверджують свої позитивні риси, проте жартома, намагаючись розсмішити жінку чи дівчину», а також «дякують за комплімент і додають, що факт, який заслужив комплімент, — норма для військових».

Питання 12-15 стосувалися конфліктних ситуацій та ситуацій впливу.

Запитання	Відповіді		
Військові поводять себе у конфліктній ситуації так:	посилюють протистояння погрозами (15), намагаються переконати опонента (7)	намагаються залагодити конфлікт за допомогою спілкування (63); ухиляються від конфлікту, змінивши тему розмови (6)	звертаються до фізичного впливу (9)
У переконанні військові частіше звертаються до:	логічних аргументів — фактів, цифр, прикладів (59)	переконувати взагалі не вміють (23)	іншої відповіді: використовують як аргумент нецензурну лайку (17)

Зауважимо, що лише 3 військовослужбовці вважають, що військові не вміють переконувати. Решта інформантів, що висловили аналогічну думку, — цивільні. Наші спостереження дають підстави для іншого висновку: за необхідності, військовослужбовці зуміють переконати, проте більшість із них упевнена, що переконання у військовій сфері є зайвим, натомість усі дії регламентує статут.

Стосовно завершення спору більшість вважає, що військові можуть піти на компроміс, проте лише в тих випадках, коли компроміс не загрожує неприємними наслідками. Окремі інформанти налаштовані більш радикально, і жоден з опитуваних не визнає перемоги в спорі опонента.

Запитання	Відповіді		
Яке завершення спору військові вважають прийнятним:	компромісне рішення (79)	превалювання власної позиції (7)	припинення стосунків із помстою в майбутньому (5)
Як військові ідуть на компроміс:	легко, якщо компроміс не загрожує неприємними наслідками (67)	жодних компромісів не визнають (14)	

На останні два питання не всі цивільні змогли дати відповідь.

Наші спостереження свідчать, що будь-який компроміс дається військовослужбовцям складно — навіть такий, що не мотивує виникнення загроз. Військові люблять перемагати. Проте в разі відсутності можливостей для перемоги в спорі вони йдуть на компроміс, що є завжди виваженим і продуманим.

Узагальнимо інформацію і частково відтворимо типові ознаки реальної комунікативної особистості військовослужбовця за результатами анкетування.

Реальна комунікативна особистість військовослужбовця України є щонайменше білінгвом, оскільки вільно володіє державною мовою

і російською. Проте в неофіційному спілкуванні одна з мов є пріоритетною, що залежить від регіону, в якому проживає сім'я військовослужбовця.

Як правило військовослужбовці говорять чітко, зрозуміло, лаконічно. Їхня мова зрідка набуває образності, проте за необхідності ефективного мовного впливу вони вдаються до вживання порівнянь.

Виявляючи невисокий ступінь емоційності в повсякденному мовленні, військовослужбовці дозволяють собі вербально виражати негативні емоції, використовуючи нецензурну лексику. Проте більшість із них дотримуються етичних правил поведінки і вживають ненормативну лексику тільки у вузькому колі своїх колег.

Мовна поведінка в різних типах дискурсу, в яких бере участь український військовослужбовець, найчастіше визначається вимогами та настановами статуту. Це стосується реакції на зауваження та похвалу в офіційних умовах спілкування. У неофіційних умовах реакцією на зауваження стає спроба переконати співрозмовника у своїй правоті. У ситуації конфлікту військовослужбовець намагається контролювати емоції, залагоджуючи конфлікт без залучення силових дій. У відповідь на комплімент виявляє скромність, применшуючи свої заслуги або переводячи розмову на жарт.

Ми усвідомлюємо, що в реальному житті не існує єдиного типового образу комунікативної особистості військовослужбовця, тому питання про реальні варіанти комунікативних особистостей розглядаємо як перспективу дослідження теми.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Богин Г. И.** Модель языковой личности в ее отношении к разновидностям текстов: автореф. дис. на соискание научной степени д-ра филол. наук: 10.01.02 / Г. И. Богин. – Л. : [б.в.], 1984. – 31 с.
2. **Виноградов В. В.** О языке художественной литературы / В. В. Виноградов. – М., 1959. – С. 259-333.
3. **Карасик В. И.** Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В. И. Карасик. – Волгоград : Перемена, 2002. – 477 с.
4. **Караулов Ю. Н.** Русский язык и языковая личность / Ю. Н. Караулов. – М. : Наука, 1987. – 264 с.
5. **Красных В. В.** Виртуальная реальность или реальная виртуальность? / В. В. Красных // Человек. Сознание. Коммуникация. – М. : Диалог-МГУ, 1998. – С. 17-155.
6. **Лазуренко Е. Ю.** Профессиональная коммуникативная личность / Е. Ю. Лазуренко, М. С. Саломатина, И. А. Стернин. – Воронеж : «Истоки», 2007. – 194 с.
7. **Лисичкіна І. О.** Імідж офіцера та корпоративна культура правоохоронців / І. О. Лисичкіна // Актуальні проблеми сучасної психології та педагогіки вищих навчальних закладів МВС України: матеріали наук.-практ. конф. – Харків: ХНУВС, 2009. – С. 164-166.
8. **Михайлова О. Г.** Проблема міжкультурної інтерференції у межах теорії міжкультурної комунікації / О. Г. Михайлова // Мовна комунікація в діяльності сил охорони правопорядку: Теоретичні засади галузевої комунікації: [Монографія] / [за ред. докт. філол. н., проф. Л. М. Пелепейченко]. – Харків : АБВ МВС України, 2009. – С. 150-151.
9. **Мовна комунікація в діяльності сил охорони правопорядку: Теоретичні засади галузевої комунікації: [Монографія]** / [за ред. докт. філол. н., проф. Л. М. Пелепейченко]. – Харків : АБВ МВС України, 2009. – 272 с.
10. **Посмітна В. В.** Когнітивні та прагматичні особливості мовного впливу у військовому дискурсі: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. філол. наук: 10.01.02 / В. В. Посмітна. – Харків : ХНПУ ім. Г.С. Сковороди, 2012. – 23 с.
11. **Шарков Ф. И.** Основы теории коммуникации: учебник / Ф. И. Шарков. – М. : Издательский дом «Социальные отношения», издательство «Перспектива», 2002. – 248 с.

Пелепейченко Людмила Миколаївна — доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри філології, перекладу та мовної комунікації, Національна академія Національної гвардії України. Україна, 61000, Харків, площа Повстання, 3.

E-mail: pelepln2014@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0002-9812-986X>

Pelepeychenko Liudmyla Mykolaivna — Doctor of Philological Sciences, Professor Head of the Department of Philology, Translation and Lingual Communication, National Academy of the National Guard of Ukraine. Ukraine, 61001, Kharkiv, Povstannia Sq., 3.

Павлова Оксана Олександрівна — доцент кафедри фонетики та граматики, Національна академія Національної гвардії України. Україна, 61000, Харків, площа Повстання, 3.

E-mail: oxanapavl@yandex.ru

<http://orcid.org/0000-0001-7996-351X>

Pavlova Oksana Oleksandrivna — Candidate of Philological Sciences, Associate Professor at the Philology, Translation and Lingual Communication Department, National Academy of the National Guard of Ukraine. Ukraine, 61001, Kharkiv, Povstannia Sq., 3.